

ROZHOVOR S MGR. ALEXANDROU ŠPIRITOVOU

Jak jste se dostala ke studiu archivnictví?

Stručně řečeno - velice složitě. Narodila jsem se v roce 1936. Když mi bylo 9 let (v roce 1945), zemřel během pražského povstání na zápal plic můj otec (lékař na pražských Vinohradech), protože se k němu nedostal včas lékař. Tato událost samozřejmě značně poznamenala život naší rodiny. Otec zdědil po své matce po její smrti dům na Vinohradech, v tom dodnes bydlím, o ten jsme pochopitelně pak přišli a já jsem měla jaksi nevhodný kádrový původ.

Když jsem vychodila základní školu, šla jsem před komisi a vedoucí té komise prohlásila, že ze mě bude buď krejčí, švadlena nebo abych šla do průmyslu nebo tak podobně. Se mnou byl tehdy můj strýc jako poručník a prohlásil: „i kdybych se s ní měl vyspat, ty se dostaneš na gymnázium“. A protože můj strýc pracoval ve Výzkumném ústavu myslivosti na Zbraslavi, tak mi tam zařídil místo u sebe v laboratoři, kde jsem mu myla zkumavky apod. a zároveň jsem chodila na večerní gymnázium. To trvalo rok a potom ředitel toho výzkumáku Čabart prohlásil: „vždyť to dítě se zničí!“ Mně bylo tehdy patnáct.

Po roce jsem podala přihlášku na gymnázium. Strýček tehdy řekl mojí sestře, že musí dojít na školský referát obvodního národního výboru s flaškou (asi koňaku) a mou žádostí. Ona tam šla s flaškou v aktovce a hrozně se styděla. Přišla tam, uvedli ji k příslušnému referentovi. Bylo tam prý asi osm lidí a on tomu předsedal. Povídal: „co chceš?“ Odpověděla, že nese tady žádost tu a tu a on jí vzal do ruky a povídal: „A kde máš flašku?“ Odpověděla „tady“ a on na to: „soudruzi, to je můj případ“. A šla jsem na gymnázium. Normálně jsem odmaturovala, ale zase mě nepustili dál. Sestra, která tehdy pracovala v zemědělském archivu na Těšnově, mi pak sehnala místo v Zemědělsko-lesnickém archivu v Mnichově Hradišti.

Jak k tomu došlo?

Sestra vyprávěla, že jeden den seděla v archivu s Jaroslavem Honcem, Emanuelem Janouškem a Václavem Černým a přijel tam na návštěvu vedoucí zemědělského archivu v Mnichově Hradišti Vladimír Budil. Chlubil se prý, že má místo pro druhého archiváře. A ona řekla, že má sestru, která je po maturitě a která by tam šla. A „že hraje šachy“, protože věděla, že Budil je vášnivý šachista. Na to on:

„To je báječné, budeme hrát šachy v Mnichově Hradišti, my tam žádnou ženskou nemáme“. Tak jsem s nimi jezdila na zájezdy, přes šachistický kroužek jsem sehnala i podnájem. A kupodivu jsem někdy i vyhrávala, jindy nemělo druhé družstvo ženu, tak jsme vyhráli kontumačně.

Vy i Vaše sestra PhDr. Jaroslava Honcová jste historičky a archivářky. Přivedlo Vás k budoucí profesi rodinné zázemí?

My jsme k tomu víceméně byly z domova vychovány. Táta nám místo pohádek četl Staré pověsti české. I když, sestra měla jít původně na medicínu, poněvaž tatínek vždycky říkal, že spolu budou ordinovat. Po otcově smrti podala přihlášku na Filosofickou fakultu.

Ale zertovně můžu říci, že jsem se stala archivářem omylem. Upřímně řečeno – historii jsem měla ráda, ale pořádně jsem nevěděla, co je to archiv. Tušila jsem, co to tak ten archiv asi obnáší, když jsem chodila za Jaroslavou na Těšnov.

Jak vzpomínáte na Mnichovo Hradiště?

Pracovala jsem tam čtyři roky. Budil využil toho, že tam má archiváře. Byl ze Zbraslavi a domu dojížděl na sobotu a neděli. Využíval toho, že v archivu někdo byl. Víkend si protáhl na pondělí, úterý. Tím způsobem jsem se musela naučit i občas něco někomu říct, když se mě ptal. Nakonec to dopadlo tak, že jsem mnichovohradištský archiv v podstatě vedla já. Také mě pak Budil nechtěl pustit. Pamatuji se na chvíli, kdy přijel do archivu Václav Lukáš, tehdy vedoucí Státního archivu Jablonec (my jsme byli oddělení Státního archivu, Lukáš byl náš nadřízený, jak můj, tak i Budila). Lukáš se bavil s Budilem, mysleli si, že je neslyšší, ale já jsem je slyšela moc dobře, jak Lukáš říká Budilovi: „My ji musíme pustit“. Podívej se ona má před porodem. Předtím jsem totiž oznámila Budilovi, že končím, že musím dát výpověď, protože budu mít dítě, a že prostě nemůžu existovat v Mnichově Hradišti.

Ale dr. Görner, který pracoval na Těšnově, mi tehdy poradil, že jsem blázen, abych nedávala výpověď, ale že mám žádat o přeložení z Mnichova Hradiště do Prahy. Mezitím totiž vznikla jednotná archivní síť. Přišla jsem tedy na archivní správu – myslím, že to byl tehdy kádrovák Skula – žádat o přeložení. A on tam kouká: „Ženská proč jste si nepodala žádost už dávno?“ A já měla chuť říci, že mě nechtěli pustit pryč.

Když už jsem byla v archivu, tak mi nevěřili, jestli mám opravdu malé dítě, přišli se tenkrát za mnou do bytu podívat Skula a J. Charous, tehdejší vedoucí našeho oddělení. Pořádali jsme zrovna fond Zemská školní rada a pro mě to znamenalo

jezdit až na Břevnov. Tchyně občas pomohla a pohlídala dítě, i když brebentila. Ale oni po mě chtěli, abych se na léto odstěhovala třeba do Broumova nebo na Mníšek, což jsem absolutně nemohla. Co bych dělala s miminem? Tak se tenkrát přišli podívat, jestli opravdu to mimino je. A Charous povídal: „ono to má takové malé nožičky“. No bodejť by nemělo, když mu bylo pět nebo šest měsíců.

Jak vzpomínáte na svůj nástup do Státního ústředního archivu?

To bylo také srandovní. Měla jsem v osm hodin nástup v Karmelitské u pana ředitele, tehdy R. Rejmana. Přizenu se tam. V předsáli před jeho kanceláří sedí jeho sekretářka, kterou jsem v tu dobu neznala, pak se stala mojí velkou přítelkyní (Olina Kodetová). Vytřeštila na mě oči, co tam chci. Říkám: „Vždyť já mám v osm hodin nastoupit tady v Praze!“ Na to ona: „To asi pan soudruh ředitel zapomněl. Moment sedněte si, já ho zavolám“. A taky že byl Rejman asi ještě v pyžamu. Pak přišel, podíval se a řekl: „Doktor Charous potřebuje nějakou posilu.“ Zavolal Charouse a Charous přišel celý nadšený, že má posilu. Za hodinu se otevřou dveře a v nich rozzuřený Görner, co tady dělá? „My Vás čekáme na Těšnově“. Čekali mě tam, protože mysleli, že je logické, že mě z Mnichova Hradiště dají do zemědělského oddělení.

Nikoho nenapadlo, ani Rejmana, aby sdělil vědeckému vedoucímu Nuhličkovi, že nastupuje ta a ta a představit ji. Asi po měsíci jsem se potkala s Nuhličkem ve vrátnici, když jsem tam věšela klíče od kanceláře po pracovní době. Nuhlíček se na mě podíval a povídá: tuto soudružku neznám, nebyla mi představena. Tak jsem si říkala: no nazdar, to mám veselé. Ale on si dělal srandu.

Jak to vypadalo dál?

Byla jsem u Charouse, tím pádem ve druhém oddělení SÚA. Jednalo se o oddělení do roku 1918 a v něm jsem už zůstala až do penze. Zůstalo nás v něm takhle do penze či skoro až do ní víc – Ludmila Kubátová, Marie Stupková, vedle níž jsem nakonec seděla, kancelář byla propojená dveřmi. Pak Alena Sakařová, ta už je nebožtík, Helena Sýkorová nastoupila až ve dvaasedesátém, když dokončila studium. Byla o dva roky mladší než já. Protože neměli místo, kam ji posadit, tak seděla se mnou v kanceláři, a tak jsme se sblížily.

Když jste nastoupila do druhého oddělení, co jste dostala za práci? Zpracovávala jste hned nějaké fondy?

Ne, samostatně samozřejmě ne. Tehdy se pracovalo v tzv. pracovních dvojicích. Když jsem nastoupila do druhého oddělení, tak už tam byli lidé, kteří byli

osvědčení pracovníci. Mám na mysli M. Stupkovou, L. Kubátovou, A. Sakařovou. Většinou mě J. Charous přivodil k Aleně Sakařové. Mám dojem, že to udělal záměrně, protože s Alenou nechtěl nikdo pracovat. Možná to působila její nemoc. Měla v dětství obrnu, takže byla na jednu ruku chromá. A měla svéráznou povahu.

O mně bylo vyhlášené, že ke mně do mé kanceláře se chodí kouřit, ke mně se chodí kecat, ke mně se chodí pít kafe. A když byl Z. Šamberger ředitel, tak říkal: Aleno, Vám chybí jediné červená lucernička nade dveřmi. Jemu to hrozně vadilo, i když vadilo-nevadilo, protože také chodil. A Rejman, ten vůbec. Zvykl si, každé ráno jsem ho tam měla. Měla jsem vařítko, tak si na něm vařili kafe. I když Rejman říkal: „Aleno, to není zdravé. Vždyť přece železo nebo ocel nebo co to je, je ve styku s vodou“. Ale stejně pil kafe vesele. Ale Šambus ne, jemu to vadilo jako šéfovi, musel si dodávat jako šéf autoritu. S ním mám nezapomenutelný zážitek. Jeden čas jsem chodila do závodky. Pak mě to omrzelo a byla jsem líná, tak jsem si vařila z domova. K večeri jsem vařila cmundu. Mám ji ráda i studenou. A v poledne pojídám k obědu cmundu a najednou se otevřou dveře a Šamberger – to byl skok k mému stolu, vyrval mi tu cmundu a nacpal si ji do pusy. „Máte to dobrý“, a odkráčel. Šambuse jsme poznala až v archivu, protože dokud byl na archivní správě, tak jsem ho neznala. Ale když přišel do SÚA, tak jsem slyšela první den řev na chodbě po pavlači, a Šamberger lítal po pavlači a řval: „kam jsem se to dostal, tohle je džungle a ne archiv!“ Což mě děsně urazilo.

Vzpomínala jste, že jste pracovali v archivních dvojicích. Jak to vypadalo, to vás ten starší zaučoval do práce nebo jste pracovali v tandemu?

Měl asi zaučovat, ale u Aleny to bylo jiné, protože věděla, že mám čtyři roky Mnichova Hradiště a že jsem mnohdy táhla ten archiv sama. Alena to věděla, takže si dělala svoje a já si dělala taky své. Noví pracovníci byli přiřazováni ke starším, tak například k Lídě Kubátové byla ta Alena Slavníková na montana, Stanislav Biman byl u Marie Stupkové.

Když jste nastoupila, bylo Vaší jedinou nebo hlavní činností pořádání nebo jste byli využíváni i na skartace?

To bylo až později a to zase byly skartační dvojice. To jsem chodila s L. Kubátovou. Pamatuji si, že L. Kubátové dával jednou někdo úplatek. A dával jí pět deka kávy a ona se hrozně urazila pochopitelně.

Na koho z archivářů vzpomínáte, kdo Vás ovlivnil, koho jste si vážila?

Tak určitě jsem si vážila všech, ale kdo mě ovlivnil, to moc nevím. J. Charous byl například pověstný tím, že kejal hlavou a říkal: „jde to, jde to.“ Pak mám na něj ještě jednu vzpomínku z plesu archivářů v Lidovém domě; Charous tam říkal mému manželovi: „Alenka jenom vodičku, vínečko Alenka nebumbá“. A já jsem si myslela: ty troubo jeden a co je tady tohle. Ale jinak Charous nebyl špatný, ale že by byl mým vzorem, to říci nemůžu. Myslím, že špičky tehdy spíše byly v Dejvicích, v bývalém Zemském archivu, ale od těch jsme měli odstup, protože jsme si mysleli, že se na nás dívají spatra. Později jsem zjistila, že jsme se asi mýlili, oni byli jen starší. Pak jsem se sblížila třeba s Marií Liškovou nebo Eliškou Čáňovou, a to díky Juriji Křížkovi. Křížek byl tehdy v Historickém ústavu a nabídl nám, abychom pracovali formou nějakého melouchu na slovnících představitelů různých odvětví správy a samosprávy v letech 1848–1938. A tak jsem se více poznala s M. Liškovou a Eliškou a zjistila jsem že vůbec nejsou takové, jak jsem si myslela, že jsou starší, a že jsou v Dejvicích a my jsme v Karmelitské, v dolíku, což způsobuje jistý odstup. A Eliška potom za mnou přišla, a říkala: Aleno, prosím Tě, Ty se kamarádíš s tou Sýkorovou, to už byla Helena zástupkyně ředitele, promluv s ní, že bychom mohli ty věci, co jsme dělali pro Křížka, že by se z nich mohla udělat edice, nebo něco. Tak já jsem opravdu za Helenou šla a tenkrát se podvedlo dokázat, že by to šlo a nakonec to vyšlo. A to má Křížek zásluhu, to byly materiály, které jsme našli pro něj, za ty kopie nám zaplatil, ale materiály zůstaly v archivu.

Takže jste neměla někoho, koho byste považovala v uvozovkách za toho nejlepšího nebo kapacitu, nebo ke komu jste se šla třeba poradit?

Já jsem měla ve vážnosti starého A. Haase, dokud byl, ovšem to bylo díky tomu, že byl taky starý, ale nikoho jiného jsem tam neměla.

A jak to bylo potom s Vaším archivním studiem? Začala jste studovat, až když jste byla v Praze?

Když jsem byla rok v Praze, začala jsem dálkově studovat archivnictví. Promovala jsem v roce 1964. Jednou za měsíc jsme měli konzultace. No a já vždycky musela prchat dříve kvůli dítěti. Tak jsem se vždycky omlouvala Fialovi, že musím jít domů kojit. A Fiala vždycky říkal: Vy si uvědomte, že můžete být student nebo zaměstnanec nebo matka, ale všechno dohromady být nemůžete. A já jsem mu vždycky říkala, ale ono to jde. Diplomku jsem pak dělala u Fialy. Byla to zemská školní rada, zemský úřad školský a ústřední školská matice měla samostatnou kapitolu.

Vy jste měla velmi blízko k pozdějšímu řediteli archivu Jaroslavu Vrbatovi, mohla byste na něj zavzpomínat?

Já musím předeslat, že z celého archivu mi po celou dobu mé kariéry byli nejbližší dva lidé. To byl Jaroslav Vrbata a to byla Helena Sýkorová, takže jsem před nimi mohla říci cokoli. Shodou okolností, oba činní komunisté, ale oba ryzí charaktery. Pokud jde o Vrbatu, on byl také ze Státního archivu v Jablonci, Mnichovo Hradiště bylo oddělení Jablonce. Takže jsme se znali od roku 1955, byl to kamarád. Později se potřeboval, asi kvůli manželce, dostat do Prahy. V archivu nebylo místo, nebo nebyl přijatý, tak byl v Národním muzeu. No a já jsem se dozvěděla po haluzích, že Vrbata je taky v Praze a tak jsem za ním šla a tím jsme navázali spolu kontakt, to bylo asi rok nebo dva po mém odchodu z Hradiště. Jednoho dne se objeví v mé kanceláři Vrbata: „já jsem šel kolem, tak jsem si řekl, že se na Tebe podívám a hele víš, já nastupuju v SÚA. Ale jako normální odborný pracovník“. Tak jsem říkala „fakt jo“, a on: „tak se budeme zase vídat. Já budu mít kancelář taky tady v Karmelitské“. Já nic netušila, on skutečně nastoupil a pozval mě do své kanceláře. A já mu říkám: „prosím Tě, oni si tě nějak považují, že máš tady záclony.“ A za týden byl vedoucím oddělení. Já myslela, že ho praštím, on neřekl ani slovo. To je potvora. Nejdřív byl skartačním referentem, ale to seděl ještě někde jinde, než mu dali tu kancelář do pucu. Týden na to, co mi ukázal tu kancelář, byl vedoucím.

Jaroslav Vrbata je především hodný, čestný a poctivý člověk. Za druhé, on vzal funkci ředitele archivu velmi zodpovědně, on se dokázal za archiv a za lidi v něm prát a jak jsem ho poznala, jemu jistě nebyly nějaké konfliktní situace vlastní. Řeknu upřímně: kdybych si měla vybrat, tak to byl nejlepší ředitel (a potom snad ještě zastupující ředitel Pecháček), s těmi dvěma mohl ten archiv skutečně dojít k jakýs slávě. Rozhodně ne se Šambergrem, rozhodně ne s Rejmanem, který tomu nerozuměl. Rejman, když odjel do Afriky, tak nám psal dopisy – tedy kolektivu druhého oddělení, a jednou napsal, já se musela smát: „Teprve tady poznávám co je to archiv“. Ježíšmarjá, on musel až do Afriky, aby to poznal. Ten tomu skutečně nerozuměl, ale nutno říct, že se snažil. My jsme se s Rejmanem občas handrkovali, ovšem kamarádsky. No a pak byl předsedou dílenské organizace a já byla místopředseda. No a pak chlapec chtěl, aby mu prošlo tohle a tohle, ale já mu řekla, že od toho nejsou odbory a on mě pak vyhodil do městského výboru. Tak jsem mu řekla, no to je nejlepší, vyhodit někoho výš.

Pokud jde ale o Vrbatu, on měl a má snad do dneška ohromnou vlastnost, když přišel k fondu, stačilo se mu podívat na dvě tři krabice a hned věděl, co je to za fond. Měl vlastnost se okamžitě orientovat, tu neměl například Šamberger, s tím to bylo dost těžký.

Další věc, Vrbata se nebál postavit se za lidi. Když byl přesvědčen, že někdo je dobrý, dobře pracuje apod., tak lhostejno, straník – nestraník, on dost těm lidem umožňoval a dost se na ně bral. Například já se dostala do situace, že nějaká paní Řeháčková, která pracovala v archivu, si dala za cíl dostat mě do strany. Co já bych dělala ve straně, ale bylo to usnesení, tak on jako předseda základní organizace to musel se mnou projednat. A řekl, hele ona Tě navrhuje na členku strany a tak jsem mu řekla, že to bych skončila v blázinci, buď já nebo on. No a on řekl: to máš teda pravdu a odešel. Co řekl té Řeháčkové, to nevím, ale já do strany nemusela.

Vrbatovi vděčím i za odborné příležitosti. Například, už po roce 1989 se na Vrbatu obrátil Karel Kaplan a chtěl po něm nějaké edice. A Vrbata mu na to řekl: „já jsem na indexu, přece jenom aktivní straník a to by se nehodilo a víte co, Špiritová to zvládne“. To mě Kaplan neznal, zřejmě o mně v životě neslyšel a tak se mi jednoho krásného dne ozval domů, to se pamatuji zrovna jako dnes. A tam se ozvalo, tady doktor Kaplan, já bych potřeboval s Vámi mluvit. Já byla úplně na větvi a šla jsem do kuchyně a tam seděl manžel, byl doma, a já říkám, to se pamatuji: „on mi volal Kaplan“ a on mi říkal: „A kdo je to? No to je vládní historik, člověče. On chce se mnou mluvit“. To mě nenapadlo, že to Vrbata hodil na mě.

A další věc, hned po 1989 se měly dělat dějiny archivu. Sýkorová to odmítla a hodila to na mě. Tvrdila, my jsme kompromitovaní a nemá cenu nás tam uvádět, ať to udělá Špiritová, takže vznikaly moje texty.

Jak vzpomínáte na ostatní ředitele archivu?

Zase tolik jich nebylo. To byl R. Rejman, potom Z. Šamberger, J. Vrbata a po něm L. Pecháček. S Pecháčkem jsem si docela rozuměla. My jsme se sice docela hádali, já jsem se hádala za odbory, my jsme se hádali, ale oba jsme si rozuměli. A když jsem se dozvěděla, že Pecháček odchází ze SÚA, protože ho nařkli, že je na seznamech, bylo mi to líto. On dal výpověď, ale vyhrál soud. To byla blbost, že dal výpověď, ale na druhé straně jsem ho obdivovala. Protože byl prvním archivním podnikatelem. Protože se okamžitě orientoval a začal být podnikatel v době krabic, to je dodneška unikátní.

Ještě jsem trochu zažila Babičku, ale tam jsme si nikdy nepadli do noty. Jednak jsem měla námitky proti jeho některým teoriím. Měl například teorii, že archiv by měl mít zkratky, jako mají auta – SPZ, takže by měli mít podobné archivní značky. Tak jsem mu říkala, to přece nemůžete srovnávat. Tak to se mi nelíbilo a pak se mi nelíbily některé jeho názory skartační. On se domníval například, že není správné všechno schovávat, to já uznávám, ale že by se to mělo roztrdit podle let, podle ročníků, aby se vědělo co a jak. To se mi nelíbilo.

Eva Drašarová, to je pak něco jiného. Víte, když Eva nastoupila po fakultě do SÚA, tak byla přidělena mně jako dvojka, abych ji zaučila. Dělali jsme paliva. To byl Vrbatův nápad mimochodem. On měl totiž pocit, že ty písemnosti z ministerstva z posledních let časem vyblednou a vypadnou, což se dělo hlavně v Dejvicích, protože ten inkoust nebyl kvalitní a vypaloval to a je tedy potřeba přednostně zachránit tohle. Ovšem na to nestačilo břevnovské oddělení. To by sami nezvládli, tak celý archiv povinně musel začít pracovat v pětiletce na tomhle, na nejnovějších dokumentech. Druhé oddělení dostalo ministerstvo paliv a ministerstvo paliv a energetiky. A k tomu jsem dostala k ruce Drašarovou. A jednoho krásného dne Drašarová přišla za mnou a povídá: „Paní Špiritová, já jsem se dozvěděla, že paní Stupková chce jít do penze, vedle vás bude místo v kanceláři, vadilo by vám, kdybych si tam sedla. Můžu si to zařídit s doktorkou Sýkorovou?“

Za svou kariéru jste zpracovala množství archivních fondů různých typů. Přece jen ale možné uvést Vaši specializaci na poštovní fondy. Ty byly do Státního ústředního archivu převzaty po zrušení Poštovního archivu. Jaká jsou specifika těchto fondů?

Pro badatele je to celkově vývoj našeho poštovníctví od roku 1763 až do konce, tedy do roku 1918, protože v tomto roce Poštovní archiv jako takový přestal existovat a stal se z něj resortní archiv Ministerstva pošt. Ten potom převzal SÚA. Pro badatele má velký význam, protože to podchycuje skutečně celý vývoj a celou dobu našeho poštovníctví. Takže je to základní pramen pro dějiny poštovníctví a vůbec pro tento obor.

Dnes, kdybychom hovořili k laickému, nepoučenému posluchači nebo badateli, tak by možná termín „poštovníctví“ byl malinko zavádějící, protože tehdy to, co obhospodařovala pošta, byla mnohem širší doména, než je tomu dnes. Když vezmeme v potaz například už samotnou poštovní dostavnickovou dopravu, osobní přepravu. To dnes již pošta prakticky vůbec negarantuje...

Ovšem je třeba brát v potaz, že nějaká doba uplynula a že takto bychom mohli zahrnout všechno. Všechno se mění...

Šíře domény, kterou pokrývalo poštovníctví té doby, byla mnohem větší, než je tomu dnes. Kdyby se badatel zajímal například o vývoj dopravy v 18. století, tak by ho nemuselo na první pohled napadnout, že by se měl podívat do „poštovních fondů“.

Já se domnívám, že když už by to byl badatel skutečně seriózní, tak by to věděl. Jedině opravdu, kdyby to byl nějaký laik, ale ten by zase o takové téma neměl zájem.

Když si vezmete dnešní svět mobilů, internetu, nekonečných nových možností spojovací techniky, v čem by mohlo být zkoumání například „starých telegrafů“ zajímavé v tomto kontextu pro dnešního člověka, který pomalu již ani neví, co je telegraf?

To by ho asi nezajímalo. Zájem o to můžou mít historikové. Poznala jsem badatele, kteří byli zuřiví fandové, kteří mi málem s prominutím požírali spisy. Ale poznala jsem zase lidi, kteří o to absolutně neměli zájem. Kdo má o to zájem, začíná tomu rozumět, chápe, o co jde. Když o to zájem nemá, nutit ho nikdo nebude.

Když si vezmete v potaz tuto veškerou transformaci technologií, vše, co se za posledních sto let v této oblasti událo...

Myslím si o sobě, že jsem barbar. Protože, když mi někdo řekne internet, já pořádně nevím, co to je. Já ho nemám pochopitelně. Faktem je, že když začínal, tak jsme se s manželem dohadovali. On se rozčílil, protože jsem mu řekla, že na stará kolena budeme analfabeti, protože tomu nebudeme rozumět. Což je v podstatě pravda. Ale v mnoha případech je to stejné, jako to bylo. Dopisy ještě existují, známky existují, takže vše ještě není přehozené na nové technologie.

Vy posíláte dopisy?

Někdy ano. Podle toho, když mám důvod, upřímně řečeno. Protože si zase nepotrpím na nějaké psaní jen tak pro nic za nic. Takže dopisy klidně, ano. Vyniká v tom sestra, která dokonce nyní našla přes internet v Rakousku naše předky z rodu Libických. Tak jim psala a pomalu jí docházejí odpovědi. Takže to ještě existuje. Stejně jako si dopisují já s přítelem z Afghánistánu. To byl kamarád mého syna. Dodneška mi píše a já mu samozřejmě odpovídám. Takže občas někomu sem tam píšu, ale normálně dopisem, jak to dělali moji předkové.

Byla jste i u přebírání Poštovního archivu?

V SÚA jsem tehdy ještě nebyla. Poštovní archiv už v SÚA byl, ale každý se mu vyhýbal. Nikdo nechápal, proč jsou v něm nějaké sbírky. Archivní teorie také nic takového nezná. Já jsem pak na to skočila. Začalo mě to téma také zajímat. Mimoto jsem dostala pod ruku badatele, který mě trvale obtěžoval a chtěl vědět to, to, to. Tak jsem musela jít do fondu. Byl to předseda klubu filatelistů v Písku. Měl zásluhu o Písek i o mě, protože díky němu jsem se k tomuto fondu a tématu dostala. Pořád chtěl vědět víc a víc a já musela hledat. A tak mě to chylo také.

Promluvme nyní i v archivně teoretickém ohledu o pořádacích systémech. U Poštovního archivu existovaly vlastně dva registraturní systémy. Jednak u poštovních úřadů, kde byl zaveden věcný registraturní systém a potom ve spisovných telegrafních úřadů, kde existoval chronologický systém podle čísel jednacích. Rád bych se Vás zeptal na podrobnější charakteristiku obou systémů a případně, jestli byste nám nezhodnotila, který Vy považujete za vhodnější pro pozdější archivní pořádací práce případně pro badatele?

Chronologický systém se mi nikdy nelíbil, protože je za prvé velmi zavádějící a za druhé vám roztrhne tematiku. Něco podobného je v Poštovním archivu sbírková část. Ty už nikdo nedá dohromady, respektive by dal, ale musel by věnovat v podstatě celý pracovní život tomu, aby je předělal. Proto jsme sbírky v Poštovním muzeu také nechali. Protože nebylo v lidských silách je za nějakou krátkou dobu dát tam, kam by to patřilo.

Odpovídal věcný registraturní systém, věcné skupiny dokumentů skutečnosti, skutečnému obsahu dokumentů? Dnes se setkáváme na úřadech s tím, že mají věcný systém a věcné skupiny dokumentů, ale mnohdy mají velký problém správně rozřadovat dokumenty do věcných skupin. Že oni mají sice krásný spisový plán, ale nedaří se jim ho naplňovat.

Připomínáte mi jednu kolegyni, která když celý archiv musel povinně zpracovávat nejnovější fondy, tak z toho byla zoufalá. Říkala: „ono to nemá signatury, já nevím, kam to mám dát“ (nakonec se jí podařilo přesvědčit Vrbatu, že z toho byla osvobozena)... Ale nemůžu si pomoci, mně věcný systém připadá lepší než chronologický.

Čili, Vy myslíte, že i když to někde nesedí, tak přesto věcný systém rámcově mají referenti držet a dokumenty věcně rozřadovat do skupin a že to potom pomůže pak už definitivnímu zpracování.

Pro badatelskou práci je věcný systém přístupnější než chronologický. Protože když by se někdo chtěl zabývat nějakým tématem, tak by musel hledat v chronologickém systému v každém ročníku, pokud by nevěděl ve kterém roce se co dělo.

Postřehla jste nějaký vývoj v kvalitě faktického naplňování věcného registraturního systému u poštovních úřadů během let? Zlepšoval se a zdokonaloval se či naopak?

Z materiálu během jeho pořádání nevyplývala žádná podstatnější změna. Nic takového jsem já nepozorovala.

Byl věcný registraturní systém u poštovních úřadů v něčem odlišný od jiných institucí té doby? Měl nějaká svá specifika?

Upřímně řečeno Poštovní archiv, respektive Vrchní poštovní správa je svým způsobem rarita. Tam totiž zpracovatel vytvářel takové lístky na proučcích psané na stroji. V Poštovním muzeu nevěděli, o co jde. Tak mi jednou řekli, koukejte, nám tady zbyly nějaké lístky. A on to byl opis lístků, které nesou informaci o obsahu spisů (nechala jsem udělat jejich fotky a měla by to mít k dispozici badatelna). V podstatě se jednalo o katalog, a to právě ke sbírkové části Vrchní poštovní správy. V tom se odlišovala. Ale způsobil to patrně archivář Šimon. Podle mě to dělal on, protože pochybuji, že by něco takového dělal F. Roubík. Roubík sice měl dohled na archiv, měl o něj velikou zásluhu, ale toto určitě nedělal. Já jsem se s tím nikde nesetkala než v poštovním archivu. Obsah každého spisu máte podchycený na proužku. V tomto se liší poštovní správa od ostatních fondů. Je to však zásluha zpracovatele.

Byla jste někdy ve Vídni? Měla jste možnost prohlédnout tamější poštovní fondy?

Ve Vídni jsem nebyla, protože jsem se tomu vyhýbala. Přesvědčovali mě, abych tam jela. Já jsem se bála, že mě přesvědčí nebo to dají rozkazem. Ze dvou důvodů: jednak z rodinného, protože jsem bydlela u tchyně a ona by se zbláznila, kdybych ráčila odjet do Vídně i na krátkou dobu. A druhý důvod byl, že jsem antitalent na řeči a já měla hrůzu z toho, že tam udělám jedině ostudu.

Pokud se pamatuji z literatury, tak o těchto fondech není nic moc napsáno. Když tam byl jednou Vrbata, tak jsem ho takříkajíc pověřila, aby se po tom podíval. A on přijel celý vykulený a povídal: oni mě k tomu nechtěli pustit. Nevím proč, prostě ho odmítali k tomu pustit.

Vždyt jste pracovala celý život s německým materiálem.

To jsem pracovala. Klidně Vám budu překládat, ale mluvit nebudu. To jsou typy lidí. Nejsem schopna dát dohromady německou větu. Takže jsem se vždy dėsila, když vypuklo období, kdy se mělo rozhodnout, kdo pojede.

Charakterizovala byste nám stručně, o co šlo při vytváření poštovních sbírek? Jakým způsobem sbírky vznikaly? Kdo je vytvářel a v čem rámcově spočívaly?

Pokud je mi známo, vytvářel je archivář Poštovního muzea po roce 1918 ve dvacátých letech. V podstatě se jednalo o výše dotčené proužky papíru. Kdyby se přepsaly, tak by to byl katalog. Akorát že nemá formální náležitosti typu počet listů. Ale obsah to má jako katalog. Pokud se mi tenkrát podařilo zjistit, tak to dělal tehdejší archivář, dokud mu to nezarázil Roubík. Když tam byl, tak na to nějak přišel a řekl Lustigovi a dalším: prosím vás neblázněte, toto ne.

Když byly fondy převedeny do SÚA, kdo v SÚA rozhodl, že se materiály nedouspořádají do sbírek v systému, ve kterém začalo Poštovní muzeum?

Jak jsem již řekla, nikdo s tím nechtěl mít nic společného. Ujala jsem se toho nakonec já a budiž řečeno, že jsem to prosadila já. Že jsem uznala, že by to nebylo v lidských silách, že by se tím člověk úplně zahltil. Buď by se muselo původní uspořádání rozbít a uspořádat materiál chronologicky, anebo by skutečně nebyla jistota, že se přemanipulovává správně.

Ono se vlastně jedná o pertinenční princip...?

Ano. Je to proti současným archivním teoriím. Ale nakonec, mám dojem, to docela sloužilo a slouží. Až na to, že se tím rozbíjí celek fondu, že se musíte dívat na dvě místa, protože nikdy nemáte jistotu, že to není vedle ve druhé části.

Otázka vztahu provenienčního a pertinenčního principu je stále, řekl bych, velké a aktuální téma dodnes. Mnoho věcných registraturních systémů vlastně nějakým způsobem z pertinenčního principu alespoň do nějaké míry vychází. To je mé osobní stanovisko, že nelze činit jednoduchou diferenci mezi provenienčním a pertinenčním principem a že my v archivnictví máme vycházet z provenienčního principu. Ale kdybych se od tohoto odpíchl: zeptal bych se Vás rád na to – a Vy jste to naznačila před chvílí – jaká je využitelnost dokumentů uspořádaných do sbírek podle vlastně pertinenčního principu? Naznačila jste, že to není až tak zlé...

Opravdu mně osobně připadalo, že materiál je přístupný. Jedině nastolený postup rozbíjí celek, že musíte hledat na dvou místech. Nemůžete totiž zaručit, že všechno je zařazené do sbírkové části, ale musíte se dívat i do chronologické části.

Do sbírek tedy nebyly přemanipulovány všechny dokumenty. Člověk tudíž neví, jestli byl daný dokument zařazen do sbírky nebo ne. A další potíž asi spočívá v tom, že byl-li daný dokument přemanipulován již do některé ze sbírek a já hledám určitou informaci, tak nevím, v jaké sbírce jej najdu. Je to vůbec problém pertinenčního přemanipulování fondů: že dokument přiřadím podle jedné věcné obsahové informace, ale obsahových informací v něm může být více... Čili i zde může být skryto riziko?

Je to v podstatě to samé. Obojí může samozřejmě hrozit.

Kolik běžných metrů je ve sbírkách?

Nevím přesně. Je toho dost, je to nakonec uvedeno v inventáři. Když však badatel hledá něco určitého, ví bezpečně, co chce, tak ve sbírkách to najde spíš.

Do sbírek se přemanipulovávalo nesporně i to, co bylo původně nejenom v chronologických řadách, ale i ve věcném uspořádání.

Ano. To je právě ta smůla, že do nich namleli úplně všechno. Tedy měli by, protože kdo nám zaručí, že tam dali úplně vše. To dnes nemůže nikdo zaručit. Proto říkám, je třeba se dívat tam i tam. Sbírky jsou svým způsobem rarita. Já jsem se s tím u jiných fondů nesetkala. A další věc: sbírky přesahují více úřadů, proto se jednalo o sdružený inventář.

Jak se stalo, že některé spisy zůstaly ještě dodnes v Poštovním muzeu, víceméně vytrhané?

To mi prosím Vás nepřipomínejte. Já jsem vlezla do Poštovního muzea k řediteli Čtvrtníkovi i na půdu. Pak jsem k svému úžasu jednou, už nevím, ve kterém roce to bylo, synátor jel na brigádu do Vyššího Brodu o prázdninách, to už byl na fakultě, přišla do Poštovního muzea nic netušíc a Čtvrtník na mě žertem řval přes celou badatelnu: „Vy máte syna! Vy jste mi ho zatajila!“ A načež synátor mi píše domů: Mámo, máme tady i spisy Ministerstva obchodu, přijedť. Tak jsem přijela. Čtvrtník to dal ještě ke všemu do vitríny. Já mu tenkrát říkala: Proboha, alespoň z vitríny to vyndejte. On tvrdil, že to je vysloveně ze skartu... Já jsem na základě tohoto zjištění, že ve Vyšším Brodě mám ve vitrínách rakouské Ministerstvo obchodu, tak jsem mu vlezla až na půdu a hledala jsem tam. Tenkrát stále chodil za mnou: Tady nic není, já jsem nic neukradl. To bylo tenkrát v Praze, v Holečkově.

Ostatně, jak vlastně vypadala celkově jednání a jejich průběh mezi Poštovním muzeem a SÚA?

Jak říkám, moc Vám k tomu nepovím. Nebyla jsem u nich. Bylo to v době, když se rušily resortní archivy. A v rámci toho byl zrušen i Poštovní archiv. Muzejníkům se to nelíbilo, to já vím. Dávali mi to stále znát; že jsme jim sebrali spisy. Byla to stará rivalita mezi muzejníky, archiváři a knihovníky.

Ve Vašem inventáři píšete: „Později Ředitelství pošt a telegrafů v Praze předalo své spisy do roku 1920 patrně před rokem 1938. V roce 1951 byla k Poštovnímu archivu přiřazena po důkladné vnitřní skartaci zbývající část spisů do roku 1944. V únoru 1956 bylo zahájeno jednání mezi Ministerstvem spojů a SÚA o převzetí Poštovního archivu, ke kterému došlo v listopadu téhož roku.“ Čili to by znamenalo, že v roce 1956 byla tedy do SÚA předána většina Poštovního archivu.

Já přišla do SÚA v roce 1959. Čili, jak říkám, přišla jsem až „po“.

Čili když jste chodívala do Poštovního muzea, tak jste sem tam narazila ještě na nějaké kostlivce ve skříni, typu půda v Holečkově? Někaké větší celky tam již nebyly?

Ne, to bych snad opravdu objevila. Byla jsem až na půdě. Podle mě měl Čtvrtník asi skutečně pravdu, že zmiňovaný spis rakouského Ministerstva

obchodu byl asi ze skartu. On to byl také jenom referátník Ministerstva obchodu, nic závažného.

Jak byste formulovala svůj „odkaz“ ve věci poštovních fondů? Jak by se mělo pokračovat v jejich zpracování? A druhá otázka: myslíte si, že by archiv a archiváři měli pokračovat ve Vaší práci i badatelské. Vy jste se věnovala hlavně dějinám poštovní správy a v zásadě jste je dovedla na ústřední nebo zemské úrovni do roku 1918 sérií článků posléze shrnutých ve sborníku K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918 (1930). Jakým způsobem byste dnes doporučovala, že by se v tom mělo pokračovat?

Já myslím, že pokračovat by se mohlo a mělo, protože rokem 1918 nekončí dějiny poštovníctví.

Myslíte si, že by mělo smysl dělat po Vás něco dalšího s poštovními fondy z hlediska pořádání? A potom pokračovat ve sledování správních dějin i po roce 1918. Jsou nějaká jiná specifická témata, která Vás zaujala a která by stála za další zpracování? Vy jste pak přeci sledovala spoustu speciálních témat typu židovská pošta, odraz války v poště atd. Kdyby třeba dnes za Vámi přišel nějaký student a řekl by: chtěl bych nějaké téma z dějin poštovníctví a Vy vytáhnete třicet témat...

Zajímavá byla třeba rodina Špačků, dědičných pražských pošt mistrů. Na svou dobu byl Špaček opravdu dobrý, protože na svou dobu udělal ze svého práce velký podnik. Rozhodně si myslím, že zpracovat správní vývoj po roce 1918 by bylo záslužné. Myslím si, že pošta není zase tak bezvýznamný obor. Pak by se možná našel za první republiky nějaký další Špaček, to je také možné, podle mě dokonce pravděpodobné. To by bylo také zajímavé.

Možná by bylo dobré vydat katalog sbírkové části poštovních fondů. Pokud si matně pamatuji, tak jsem to začala připravovat a bylo to na takových kartičkách ve dvou krabicích. Víím, že jsem uvažovala nad tím, že by to byl hezký katalog. I dědičné pošty by nebyly marné.

Mám dojem, že v dnešním Národním archivu je spousta fondů, o kterých místní historikové vůbec nevědí, že by se daly využít. To není jenom pošta. To je například Válečná odškodňovací komise. Vždyť to je úplný poklad, kdyby o tom věděli. Ale oni o tom asi nevědí, že to existuje. Nebo vyvazovací komise. Také by to mohl být úplný poklad pro místní historiky, stejně tak jako dědičné pošty, poštovní úřady. Vždyť tam je všechno možné. Tam by měly dané na podnose tak krásné věci.

Jak jste prožívala rok 1989 v SÚA? Jaké v něm probíhaly procesy?

Rok 89 je pro mě osobně zajímavý. Do 1989 byli dva moji přátelé, Jaroslav Vrbata a Helena Sýkorová, považováni za držitele komunistické strany v archivu. Helena byla předsedkyně, on ředitel archivu. U Heleny nevěřím tomu, že by to byla přetvářka. My jsme se stýkaly pochopitelně velmi často. Chodily jsme spolu z archivu. Občas jsem za ní přes den s něčím přišla, s badatelskou žádostí a podobně. Už nevím, proč jsem za ní tehdy šla. Tehdy mi říkala: „Aleno, my jsme tomu věřili, ale věř tomu, že oni nás zradili“. Takže jsem pochopila, že tedy ani Helena nebyla skálopevná. O Jaroslavu Vrbatovi jsem věděla dávno, že není skálopevný. On za to chudák ani nemohl. Vojnu prožil jako osvětový důstojník, což mu tehdy naroubovali. A pak už to s ním šlo dál. Nicméně budiž řečeno, že Vrbata není žádný omezený mezek.

Tenkrát byla svolána plenárka všech zaměstnanců, kde se mělo hlasovat, komu z vedení SÚA vyslovit důvěru a komu ne. Mě samotnou překvapilo, že byla jednoduše odhlasována důvěra Vrbatovi a Koškovi (vedoucímu ekonomického oddělení) ne. Potom rezignoval, dal výpověď a odkráčel. U Koška to ale myslím nebylo z politických důvodů, ale jenom proto, že Košek šetřil, kde mohl, a každému říkal: na to nemáme peníze.

Na rehabilitační komise se nepamatují. Ale pamatuji se na rok 1970, dobu, když nastoupil Husák a kdy se vylučovali lidé. V SÚA to dělali ve Vrbatově kanceláři. Byli tam povolováni jednotliví členové KSČ a buď jim bylo řečeno, že jsou uznáni, anebo aby vypadli. My jsme s Marií Stupkovou seděly v kanceláři vedle výtahu, takže to bylo šikmo k nám. A většina z nich vypadla a šla k nám na kafe, aby se vzpamatovala. Pamatuji se, že Eliška Čaňová přišla se slzami, že tedy co děti, že ji vyhodili. To byly tehdy prověřkové, stranické komise.

Jak obecně probíhal rok 1989 v SÚA. Bylo to hodně, řečně, vzrušené nebo spíše klidné?

Řekla bych, že to bylo poměrně klidné. Podívejte se, stávkovali jsme. Byla jsem dokonce ve stávkové komisi, protože mě všude strkali. Upřímně řečeno, začalo to tím, že byla zvolená plenárka po listopadu, po masakru studentů na Národní třídě. Tehdy zazněl názor, že v Americe se študáci, když se bouří, berou lopatami. Já jsem se přihlásila o slovo – nevím, kde se to ve mně tehdy vzalo – a prohlásila jsem: „kdyby můj syn přišel zmlácený, tak bych rozhodně neříkala, že je to vina Ameriky. My jsme tady v Československu a tady se snad toto dít nemůže“. A on se vám ozval potlesk. Od té doby mě strkaly do každé takové komise. Od té doby jsem byla předsedkyně odborů. Vymetli se mnou kde co.

Jak jste již zmiňovala, když potom koncem sedmdesátých a hlavně v osmdesátých letech přicházeli noví kolegové, absolventi, dnešní generace padesátníků, šedesátníků – vy jste se jich na začátku ujímala. Vnímala jste, že byli dobře připravení nebo lépe připravení než Vaše generace. Nebo to bylo případ od případu? Jak jste vůbec vnímala profil absolventa vysoké školy, když k vám přišli. Byli to již připravení archiváři nebo byla potřeba je usměrnit či navést?

Jak jsem Vám říkala asi už dříve, lidé z našeho oddělení v SÚA včetně našeho ředitele ke mně chodili na kafe. Byla jsem v tom vyhlášená. Všechno to začalo ke mně chodit na kafe. Ale že bych pozorovala, že by byli jiní než my, to asi ne... Tedy, u některých jsem pozorovala, že neměli pro archivařinu cit a také jsem řekla: vy nikdy nebudete archivář. O nich jsem věděla, že nebudou v archivu věčně. Byli to historici, ale ne archiváři. Ale jinak se snažili všichni.

Pokud byste se vrátila, chtěla byste znovu pracovat jako archivářka?

Kdybych se měla dneska rozhodovat pro nějaké povolání, tak bych si zvolila zase archivařinu. Měla jsem ohromné štěstí, že jsem našla obor, který mě bavil. Že jsem se nemusela nudit nebo chodit někam jen kvůli tomu, že musím něco dělat.

Rozhovor proběhl v bytě mgr. Alexandry Špiritové v Praze-Vinohradech ve dnech 12. ledna a 20. února 2012 za částečné přítomnosti PhDr. Ing. Jaroslavy Honcové, CSc., sestry A. Špiritové.

Rozhovor vedli Mikuláš Čtvrtník a Jan Kahuda.